

30 березня 2017

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЧЕХІЇ ТА УКРАЇНИ

Актуальність порівняльного аналізу цивільного законодавства України і Чехії полягає в тому, що Чехія є важливим партнером України в аспекті економічного співробітництва даних країн як на рівні державних, так і приватних підприємств, і обсяги цієї співпраці з часом збільшуються.

Метою даної роботи є компаративний аналіз основних положень цивільного законодавства України та Чехії, а саме: засад цивільного права, зокрема принципу добросовісності, суддівської дискреції та аналогії права – а також оцінка перспектив співробітництва підприємств двох держав.

1. Засади (принципи) цивільного законодавства закріплюються в ст. 3 Цивільного кодексу України та § 3 Цивільного кодексу Чеської республіки.

Таким чином, в ст. 3 ЦКУ закріплено, що загальними засадами цивільного законодавства є: 1) неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини; 2) неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, встановлених Конституцією України та законом; 3) свобода договору; 4) свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом; 5) судовий захист цивільного права та інтересу; 6) справедливість, добросовісність та розумність[1].

В свою чергу ч. 2 § 3 Цивільного кодексу Чехії закріплює наступне:

(2) Приватне право засноване на наступних принципах: а) кожен має право на захист свого життя і здоров'я, волі, честі та гідності, недоторканність приватного життя, б) сім'я, материнство і подружжя перебувають під спеціальною охороною закону, в) внаслідок нестачі віку, інтелекту або залежності свого становища нікому не повинна бути заподіяна необґрунтована шкода; проте ніхто не має права на шкоду іншим необґрунтовано отримувати

вигоду зі своєї нездатності, г) дана обіцянка зобов'язує, і договори повинні бути виконані, д) право власності охороняється законом, і лише законом регулюються умови виникнення і припинення права власності, е) нікому не можна відмовити в тому, що йому по праву належить. (3) Приватне право засноване також на інших загально визнаних принципах справедливості і права[3].

Отже, можна зробити висновок, що ЦК України формулює принципи більш лаконічно, ніж ЦК Чехії. В свою чергу ЦК Чехії використовує поняття «принципи приватного права», а категорія приватного права за своєю суттю є ширшою за право цивільне. ЦК Чехії прямо вказує на невичерпність переліку даних принципів, посилаючись на «інші загально визнані принципи справедливості і права». Уваги заслуговує принцип «дана обіцянка зобов'язує, і договори повинні бути виконані», перша частина принципу походить з англійського права, а друга – з римського приватного (*pacta sunt servanda*). Якщо порівнювати принципи, збігаються лише засади щодо захисту права власності, недоторканності приватного життя та судового захисту. Однак, це не означає, що в Україні не діє принцип «договори мають виконуватись», а в Чехії немає принципу свободи договору (закріплений в ч. 2 § 1).

2. Принцип добросовісності в ЦК України прямо закріплений у відповідній статті (п. 6 ч. 1 ст. 3 ЦКУ) поряд з принципами справедливості та розумності. Також варто додати, що ст. 12 ЦКУ Здійснення цивільних прав встановлює своєрідну презумпцію добросовісності: «поведінка особи є добросовісною та розумною, якщо інше не встановлено судом». ЦК України захищає права добросовісного набувача, в Україні він має право на відшкодування та відокремлення поліпшення речі. Крім цього, принцип добросовісності згадується як одна з засад, на яких має ґрунтуватись зобов'язання (ч. 3 ст. 509 ЦКУ)[1].

ЦК Чехії серед переліку принципів не виділяє засаду добросовісності. Однак існує окремий § 7, в якому зазначено наступне: «Зрозуміло, що той, хто діяв у певній мірі, діяв чесно і добросовісно.» – презумпція добросовісності. ЦК

Чехії в більшій мірі захищає права добросовісного набувача, залишаючи йому право на річ: «власником речі стає особа, яка отримала річ, добросовісно сприймала повноваження іншої сторони перевести право власності на підставі належного титулу». Всього в ЦК Чехії поняття «добросовісність» (в оригіналі *dobré víře*) зустрічається 53 рази.

3. Суддівська дискреція прямо не передбачена ЦК України і на практиці є доволі обмеженою. Якщо розуміти судову дискрецію як судову правотворчість, то ЦК України прямо не наділяє суддю субсидіарною правотворчою компетенцією у випадку відсутності конкретної норми в законодавстві. У нас судова дискреція по суті зводиться до врегулювання правовідносин за аналогією для подолання прогалин у праві.

ЦК Чехії так само не закріплює положення щодо судового розсуду і не наділяє суд субсидіарною правотворчістю, тим не менш, суд, як і в Україні, наділений можливістю застосувати аналогію для подолання прогалин.

ЦК України передбачає можливість застосування аналогії права та аналогії закону (ст. 8).

1. Якщо цивільні відносини не врегульовані цим Кодексом, іншими актами цивільного законодавства або договором, вони регулюються тими правовими нормами цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, що регулюють подібні за змістом цивільні відносини (аналогія закону).

2. У разі неможливості використати аналогію закону для регулювання цивільних відносин вони регулюються відповідно до загальних засад цивільного законодавства (аналогія права)[1].

В ЦК Чехії також наявні аналогія права та закону, проте саме поняття «аналогія» не вживається (§ 10)

(1) У випадках, коли відносини прямо не врегульовані законодавством, то необхідно застосувати правову норму, що регулює подібні за змістом і метою відносини.

(2) При неможливості використання такої норми то відносини визначаються виходячи з принципів справедливості і загальних засад даного

закону, таким чином, щоб досягти належного врегулювання прав та обов'язків з урахуванням звичаїв приватного права, вимог науки юриспруденції і сталої правозастосовної практики[3].

В принципі положення обох актів досить схожі. Однак, ЦК Чехії зазначає, що застосування аналогії права має враховувати звичаї приватного права, вимоги науки і сталої правозастосовної практики, ЦК України на них не посилається.

4. Поверхневий аналіз цивільного законодавства Чехії дає можливість виділити наступні основні його розбіжності з українським:

1). В першому розділі ЦК Чехії головну увагу приділяє приватному праву, і лише в наступному розділі розкривається предмет цивільного права.

2). ЦК Чехії регулює в тому числі галузь сімейного права, в свою чергу в Україні діє окремий Сімейний кодекс.

3). ЦК Чехії визнає своєрідну презумпцію наявності у кожної дієздатної особи «розуму середньої людини і можливістю його застосування».

4). ЦК Чехії наділяє добросовісного набувача правом власності на річ, навіть якщо продавець її отримав неправомірно, а ЦК України в подібній ситуації наділяє його правом на компенсацію.

5). ЦК Чехії не передбачає можливості визнати особу повністю недієздатною, існує лише інститут обмеження дієздатності.

6). За ЦК Чехії живі тварини більше не розглядаються як речі, але мають власне значення і цінність як уже наділені почуттями живі істоти.

7). ЦК Чехії дозволяє передавати в оренду нерухомість і транспортні засоби за усною домовленістю.

8). ЦК Чехії передбачає право на спеціальну компенсацію особі, що втратила річ «особливої прив'язаності».

9). ЦК Чехії надає особі право прийняти рішення про передачу спадщини без нотаріуса, а тільки в присутності свідків[4].

5. Співробітництву Українських і Чеських підприємств сприяє значна договірна база між державами, зокрема Угода між Урядом України та Урядом

Чеської Республіки про сприяння та взаємний захист інвестицій, Конвенція між Урядом України та Урядом Чеської Республіки про уникнення подвійного оподаткування та попередження податкових ухилень стосовно податків на доходи і майно, Договір між Україною та Чеською Республікою про правову допомогу у цивільних справах тощо[5]. Також співробітництву бізнесу країн сприяє прийняття Чехією нового закону «Про міжнародне приватне право» 2014 року[4].

Якщо говорити про співробітництво підприємств державної форми власності, найбільш перспективною, на думку фахівців Національного інституту стратегічних досліджень, є сфера енергетики, зокрема участь чеських підприємств у модернізації газотранспортної системи України. Водночас, Чехія зацікавлена у недопущенні встановлення російського контролю над ГТС України, а її модернізація знаходиться серед потенційно цікавих для чеських підприємців інвестиційних проектів[6, с. 58]. Також перспективним є співробітництво в галузі атомної енергетики, зокрема модернізація та підвищення безпеки діючих реакторів українських АЕС.

Для приватного сектору інтерес може становити співробітництво в галузі агротехніки, а саме співпраця у біоенергетичній сфері (вирощування та переробка ріпаку, подальше виробництво з нього біопалива); та машинобудування, зокрема, проект зборки автомобілів та пасажирського транспорту «Шкода»[2].

Висновки. Отже, ЦК Чехії та України містять ряд схожих положень. Частково перекликаються принципи цивільного законодавства, проголошується принцип добросовісності, має місце застосування аналогії права та закону і відсутні норми про суддівську дискрецію як нормотворчість. Відмінними є виділення в ЦК Чехії поняття приватного права, більший захист добросовісного набувача, відсутність визнання особи повністю недієздатною та деякі інші положення здебільшого спеціальної частини. Перспективні сфери співробітництва для держав це: газотранспортна система, ядерна енергетика, агротехніка та машинобудування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356
2. Актуальні проблеми українсько-чеських відносин та перспективи інтенсифікації двостороннього діалогу. Аналітична записка // Національний інститут стратегічних досліджень. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/447/>
3. Гражданский кодекс Чешской республики. Закон № 89/2012 Сб. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://juristpraha.cz/wp-content/uploads/novy-obcansky-zakonik-rj.pdf>
4. Гражданское и торговое право Чехии. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.czechlegislation.com/ru/grazhdanskoe-i-torgovoe-pravo>
5. Договірно-правова база між Україною та Чехією. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://czechia.mfa.gov.ua/ua/ukraine-czechia/legal-acts>
6. Молодченко О. М. Шляхи подолання проблемних питань двосторонніх торговельно-економічних відносин між Україною та чеською Республікою // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2013. – № 41. – С. 56-60.

Семенов О. А. Компаративний аналіз актуальних проблем цивільного законодавства Чехії та України // Видання «Студентський альманах». – 2018. – № 2. – С. 1-6. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.studentalmanac.online/komporatyvnyi-analiz-cyvilnogo-zakonodavstva-chehii-ta-ukrainy/>